

ГЛАСЪТ НА ПИСАТЕЛЯ В ЗАЩИТА НА ОБГАЗЕНИЯ ГРАД РУСЕ

*Свидетелства и документи от архива
на Здравко Кисьов**

Здравко Крумов Кисьов е роден на 1 януари 1937 г. в гр. Завет, Разградска област, но почти целия му живот е свързан с Русе, където е работил като журналист и редактор на литературни издания. Много от книгите му се намират в Британската библиотека в Лондон, Конгресната библиотека във Вашингтон, университетските библиотеки в Оксфорд, Харвард и много други. Самият Здравко Кисьов е преводач на поезия предимно от Полша и прибалтийските страни. Участвал е в редица международни литературни форуми. Удостояван е с високи наши и чуждестранни отличия и награди.

В настоящото издание представяме поета в качеството му на участник в съпротивата на русенското население срещу обгазяването на града. Публикувани са неговата поема „Ела и виж“, както и свидетелства за екологичната катастрофа в Русе през 1988 г. Оригиначните документи се съхраняват в ДА – Русе в личния фонд на писателя под № 1523, както и във фонд № 1455 „Независимо сдружение „Екогласност“ – Русе“.

ЗДРАВКО КИСЬОВ –

поет, председател на дружеството на писателите в Русе

Обичам този град. В него протече животът ми, с него свързах завинаги вдъхновението и усилията си на творец. Но през последните 4–5 години този град стои на ръба на екологическа катастрофа в резултат на системните обгазявания с хлор от отсрещния бряг на реката. Сега този град е „газова камера“, където волю-неволю поглъщаш редовно фаталните порции хлор. Бил съм в музея на Освиенцим и не мога да се примиря с мисълта, че моите съграждани, децата ни в мирно време, могат да бъдат споходени от подобна съдба.

За повечето мои събратя животът и творчеството са равнозначни. Тоест, живееш – за да твориш и, творейки – живееш. Но как се твори, образно казано, върху буре с барут или с примка на шията? Искам да пиша за красо-

* Според свидетелството на самия Здравко Кисьов в негова бележка, публикувана в местния регионален русенски вестник „Утро“ (бивш „Дунавска правда“) веднага след промените през 1989 г. и запазена в неговия личен архив, това негово „Открито писмо“ в началото на 1988 г. е предложено за печат във вестник „Литературен фронт“ (орган на Съюза на българските писатели по това време), но по „височайше“ нареждане е спряно от печат, заедно с публицистичната му поема по същия проблем „Ела и виж!“, написана в Русе през януари 1988 г.

Оригиналът на откритото писмо (машинопис) днес се съхранява в Държавен архив – Русе.
(Б. р.)

тата около мен, за любовта, за простите човешки радости, но сякаш срещам укор в очите на хората, изпитвам чувство за вина, че не съм казал главното, жизнено важното за момента. Същевременно знаей, разбирам, че не трябва да превръщаме този проблем в натрапчив комплекс за своята творческа работа. Но няма ли така, между тези две крайности на махалото, да изпаднем в положението на оня автор, чието лирично стихотворение-мадригал, появило се в деня на голямото Лисабонско земетресение някога, прозвучало нелепо, даже кошунствено, на фона на една човешка трагедия?

Много са въпросите, които буди положението в този, бих казал, вече „фронтов град“. И понеже проблемът не е само наш – същата участ има и населението на Гюргево, аз призовавам нашите румънски колеги, тяхното перо и тяхната съвест, за кардинално решение на въпроса. В цял свят писателите са в първите редици на борбата за опазване на екологическата среда и ние не бива да бъдем изключение в това отношение.“

ОТКРИТО ПИСМО ДО ПИСАТЕЛЯ ДУМИТРУ РАДУ ПОПЕСКУ*, РУМЪНИЯ

Драги приятелю,

Позволявам си това обръщение, защото впечатленията ми от твоите мъжествени и талантиви творби, неколнократните ни срещи в България и в Румъния, пътуването ни по Дунава от делтата до Видин, ме дариха с радостта наистина да те чувствам единомишленик и близък приятел. И тъй като това мое писмо е лично, макар че засяга достатъчно важен въпрос, не намирам за нужно да се фамилиарничи.

Може би и у вас е позната поговорката: „Приятел в нужда се познава“. Ето защо реших да потърся и твоята помощ като писател, общественик, главен редактор на вестник „Съвременник“, председател на творчески съюз, по въпрос, който вълнува и тревожи не само моите колеги от дружеството на писателите в Русе, не само двеста хилядите ми съграждани, а и цялата българска общественост.

Не знам какво е известно у вас, че химическия комбинат в Гюргево за хлор, сода каустик и солна киселина години наред вече силно замърсява въздуха в този район, отделяйки хлор и минерални киселини в количества десетки пъти над допустимите за човешкия организъм норми. В неустановени дни и часове, но почти регулярно, синкаво-жълти облаци и мъгла долитат от отвъдния бряг и се разстилат над Русе, дразнят очите и лигавицата, затрудняват дишането и предизвикват кашлица. Минувачите с кърпички пред устата бързат да се изпокрият по домовете, в учрежденията и магазините,

* Думитру Радупопеску е известен румънски писател, който по това време (1988 г.) е заемал длъжността председател на Съюза на писателите на Румъния. (Б. р.)

но и това не е спасение, особено през лятото. Русе е един от най-горещите градове на страната с температура от 30 до 44°C и е немислимо да стоиш, спиш или работиш при затворени врати и прозорци. През останалите сезони мъглите тук са често явление, за което способства и реката, а влагата – дъждът и мъглите, в съединение с изхвърляните от комбината продукти във въздуха, се превръща в киселина, която поразява лигавицата и дихателните пътища. Достатъчно е човек да погледне разядените и изсъхнали листа на дърветата още в началото на лятото, за да си представи какви са пораженията при човека. Не случайно – полусериозно, полушеговито – напоследък в медицината ни навлезе термина „русенски бял дроб“. За да не бъде субективен и произволно емоционален, ще приведа някои мнения на специалисти:

К.м.н. д-р Константин Колев, директор на ХЕИ – Русе: „Всички наблюдавани параметри на екологичната картина понякога многократно превишават допустимите концентрации. Така например, на 25. IX. м.г. Концентрацията на хлор стигна до 8,5 пъти над допустимото, а на минерални киселини (азотна, сярна и солна) – над 11 пъти. Впрочем какво значи пределно допустими количества, след като съдържанието на хлор във въздуха е поначало недопустимо! Замерването се извършва със специална електронна апаратура, внесена от Унгария. Данните се дават на базата на обема на хлора в 1 куб. м. въздух.

А хлорът, дори и в малки количества, влияе върху човешкото здраве. В случаи, когато има силно обгазяване, се увеличават катаралните прояви на горните дихателни пътища, явява се суха, дразнеща кашлица в гърлото и зад гръдната кост. Изпитва се чувството за „мравучкане“ (парестезия) в устната кухина и носоглътката. Всичко това се съпътства с дразнещо парене и зачервяване на очите, сълзотечение и сърбеж. При болни с белодробни заболявания оплакванията са по-изявени. Провокират се астматични пристъпи на болни с бронхиална астма и хроничен астматичен бронхит. За не твърде голям период от 4–5 години е констатирано увеличение на белодробно заболялите и на по-тежко протичане на заболяването. Системното обгазяване увеличи и алергичните реакции.“

Д-р Христо Босев, зам.-главен лекар по лечебната част при Първостепенна болница – Русе: „По данни от Пневмофтизиатричния диспансер в града относителният дял на болестите на дихателната система показва тенденция към значително завишаване. Заболеваемостта от злокачествени заболявания на дихателната система за 1986 г. е завишена спрямо тази на 1984 г. 31 о/ 0000 срещу 22. 72 о/0000. Данните на ПОБ – Русе сочат статистическа значимост в следните пунктове: тежест и продължителност на белодробните заболявания и брой на хоспитализациите на болни с бронхит.

Хлорното увреждане на човешкия организъм, по наши наблюдения, досега се изразява в: обостряне на хроничните белодробни заболявания, включително и пристъпи на бронхиална астма; остри катарии на горните дихателни пътища; удължено боледуване от остри белодробни заболявания; по-тежко боледуване при тия заболявания; удължен възстановителен период; конюнктивити; кожно-алергични прояви; главоболие; понижен тонус, водещ до намалена работоспособност.

Ние смятаме, че опасността от хлорното замърсяване на въздуха на град Русе води до следната перспектива: уврежданата периодично и хронично – вече 5 години – лигавица на дихателните пътища у подрастващото поколение ще се изяви след 10–15 години с упорити, неподдаващи се на лечение бронхити, лесна податливост към остри белодробни заболявания, най-вече пневмонии, увеличен брой астматици и хронично белодробно сърце (краен и невъзвратен стадий на хроничните белодробни болести), инвалидизиране, изискващо пожизнено финансиране.“

От 1982 година досега са регистрирани общо над 285 обгазявания, с концентрация на хлор от 3 до 11 пъти над допустимите норми. Не говорим за нерегистрираните, особено в първите години.

Въпреки неколнократните двустранни срещи на партийните и държавни ръководства на Русе и Гюргево, на които нашата страна беше уверявана, че се вземат мерки, дори че „заводът в Гюргево е спрял и се извършва профилактика и ремонт, обгазяването на въздуха продължи. Явно е, че в комбината има цехове, които не прекъсват работата си и че инсталациите им не са съвсем изправни и не са изключени аварии с тежки, трагични последици. Така се стигна и до Паметката, която отделът за гражданска отбрана при Окръжното военно управление – Русе отпечата и разпространи сред населението за поведението му при обгазяване с хлор.

Да, Русе е вече „фронтони град“. Мнозина го знаят като град с подчертано европейски облик, престиж и архитектура, център на възрожденското ни минало и на значими културни традиции. Той е не само входна врата за Родината ни – оттук в превод на русенски преводачи поеха своя път към българския читател и редица произведения на румънски писатели като Садовяну, Караджале, Захария Станку, Никита Станеску, Марин Сореску и др. Сега вниманието на българската общественост отново е насочено към този град с тревога и загриженост. Двустранните срещи на най-високо равнище вдъхнаха някакви надежди, но за съжаление, като жител на този град, мога твърдо да потвърдя, както се казва „от мястото на събитието“: поредните обгазявания са още по-обезпокоителни. По данни на ХЕИ – Русе, изнесени и в печата, на 26. XI. м.г. минералните киселини във въздуха бяха увеличени 17 пъти над допустимото. Тази обстановка доведе и до масовите мирни митинги на населението на Русе с искане за радикална промяна.

Ние все още вярваме, че е възможна някаква реконструкция на комбината в Гюргево, осигуряване с филтри и други пречиствателни съоръжения. Но има и друг, не по-малко обезпокоителен проблем. Известно е, че големите складови силози на комбината съхраняват под налягане огромни количества от въпросните химически продукти. Известно е също, че близостта на Вранчанското земетръсно находище създава реална опасност за пропукване на тия силози и за резултат с необратими последици. Според някои изчисления, при крупна авария за 20 минути ще бъде смъртоносно поразен участък с радиус от 40 км., а по посоката на вятъра – и до 100 км. Евакуация в такъв момент не е възможна и по тая причина, че хлорът като по-тежък и измества необходимия за горенето на двигателите на колите кислород.

Не съм катастрофист, но намирам доста истина в оня анекдотичен „закон“: „Което може да се случи, то се случва!“ Да си припомним, че в Бопал, Индия, само 7 тона от подобен химически продукт предизвика гибелта на хиляди хора. Да си припомним и това, че точно един месец преди аварията в Чернобил, в „Литературна Украйна“ предупреди за такава възможност.

Позволих си това обстоятелствено изложение, за да разкрия сериозността на положението. Сега остава да обясня защо именно към теб, освен симпатиите си, отправям това свое писмо.

На една от поредните българо-румънски писателски срещи, през юли 1983 г. край Видин, ти вдигна красива наздравица: „Недалече оттук, на отсрещния бряг на реката, живеят моите родители. Там имах и един вуйчо, с когото някога ходех на мелница. Вечер двамата седяхме и се наслаждавахме на песните на петлите. Хората казват, че когато петлите пеят, песните им се чуват през три страни. Това ставаше вечер. А през деня, когато си играехме и хвърляхме камъни във водата, никога хвърлените от нас камъни не стигаха отсрещния бряг. Следователно – от единия до другия бряг преминават само песните, никога камъните“. Харесаха ми тия думи. И под формата на твой автограф, заедно с „песни от отсрещния бряг“ – стихове на румънски поети, ги поместихме тогава в нашия русенски алманах.

И сега вярвам в искреността на тази наздравица, на тази поетична метафора. Не съм забелязал дали все още и у нас, и у вас се обаждат петли, но както се вижда – нещо много по-тежко от камъните успява все пак да достигне до нашия бряг. Далеч съм от мисълта именно тебе да укорявам за всичко това. Но тъй като проблемът не е само наш (същата участ имат и жителите на Гюргево), а гражданският дълг и съвестта на писателя не трябва да му позволяват да мълчи, призовавам своята и на колегите ти писателска дума, за да постигнем с общи усилия най-кардинално решение на въпроса. Редица български писатели като Евтим Евтимов, Георги Константинов, Иван Голев, Владимир Попов и др. вече откликнаха на обществени форуми и в печата със своето слово. Дори хумористичният вестник „Стършел“ направи изключение за стила си и публикува смразяваща с документалната си сила статия по въпроса. „Милост за Русе!“ – призова в „Литературен фронт“ поетът Евтим Евтимов. „Защо милост – му отвърна също в „Литературен фронт“ поетът Владимир Попов. – Нима правото на живот, гарантирано от социалистическата ни конституция и от принципите на ООН, за русенци трябва да бъде акт на милост?“ А Георги Константинов в едно свое стихотворение оприличи зловещия облак, идващ отвъд реката, на динозавър, който стряска съня на децата.

Известно е, че писателите по света са в първите редици на борбата за опазване на екологическата среда. Намесата на съветските писатели успя да спаси езерото Байкал и да запази от посегателство руслото на северните руски реки. Дори когато не е сигурна в положителния ефект, писателската дума трябва да бъде изречена в защита на природата, мира и човека. Иначе защо са и нашите международни писателски срещи в София – „Мирът – надежда на планетата“, на които и ние с теб сме се срещали!

Независимо от това, че съответните инстанции продължават да търсят решение на екологическия проблем „Гюргево – Русе“, убеден съм, че писателите не трябва да стоят настрана от него. Ето защо, моля те да публикуваш писмото ми в оглавявания от теб вестник „Съвременник“, след което ще очакваме думата и намесата на румънските писатели. Ако някой от тях желае да се запознае на място с обстановката, да разговаря със специалисти и граждани, готови сме в Русе да му окажем пълно съдействие и гостоприемност.

С приятелски чувства, с уважение и надежда –

ЗДРАВКО КИСЪОВ,
*председател на дружеството
на писателите в Русе*
1988 г.